

NEMOGUĆA NUŽNOST KOMUNIKACIJE

Nika Radić

Tomislav Brlek

Može li umjetnik pisati i govoriti o vlastitom radu? Po čemu je stajalište autora drukčije od gledišta publike?

Može. Iz nekog razloga još uvijek, u popularnom viđenju umjetnika, vučemo iz romantizma sliku osobe koja tiho u patnji intuitivno stvara i niti sama ne razumije točno što se zapravo događa. U povijesti je, sve negdje do rokokoja, bila normalna praksa da umjetnici pišu traktate i objašnjavaju svoj rad, rad drugih ili pišu o pojedinim aspektima umjetnosti. Moderna je katkad preferirala šutljive umjetnike, ali mislim da se to nekako završilo s greenbergovskim visokim modernizmom. Koncept je opet uveo tekst, pisani ili govoreni, i suvremena teorija umjetnosti bila bi nezamisliva bez tekstova umjetnika poput Dana Grahama, Art & Language, Kosutha i drugih. Uostalom danas umjetnici stalno moraju pisati nekakve projekte, prijedloge, objašnjenja i slično. Ako tvrde da ne pišu, to može biti samo poza i može značiti da ne pišu javno. Bez artikuliranog govora o vlastitom radu umjetnici danas ne mogu funkcionirati.

Umjetnost danas, tvrdi se, funkcionira prema pravilima galerija, natječaja, stipendija, muzeja – ukratko, institucionalno. Povodom svih tih institucija Lyotard piše o realizmu kapitala. Je li umjetničko djelo *samo* roba?

To Art & Language nazivaju *mid-sized dry goods*. Nije samo roba. U nekim slučajevima se ponaša kao roba, ali mislim da, sa svim manama, umjetnički svijet još uvijek funkcionira po nekim, malo drugačijim pravilim od, na primjer, trgovine autima. Uvijek su postojali i postoje umjetnici koji su bili vrlo utjecajni, a da komercijalno nisu bili uspješni. S druge strane se može primijetiti kako načini financiranja u pojedinim državama donekle određuju umjetničku produkciju u tim sredinama. Zemlje u kojima se umjetnost financira iz javnih izvora obično imaju manje klasične, prenosive *mid-sized dry goods* umjetnosti od zemalja u kojima financiranja većim dijelom ovise o privatnim kolekcionarima.

Radila si u različitim sredinama i prema specifičnim zahtjevima. Koliko je kontekst za koji je rađen važan za pojedino djelo? Postoje li danas, u Europi, recimo, različiti kulturni prostori?

Ja se nastojim ne prilagođavati razlikama u sredinama. Mislim da svaka prilagodba te vrste lako postane umjetna, tj. pretvori se u površno ponavljanje nečega što se nekome iz vana čini da je osobina određene sredine. Razlike

postoje. Svaka sredina ima neke svoje veličine koje nisu nužno poznate negdje drugdje. To sa sobom nosi i asocijacije u radovima drugih umjetnika ali te konotacije funkcioniraju samo među ljudima koji poznaju upravo taj kontekst. S druge strane postoji i međunarodna scena suvremene umjetnosti koja, vjerojatno opet s malim modifikacijama, funkcionira kao nekakav zajednički nazivnik.

Koliko je za tvoj rad važno gdje boraviš dok radiš? Može li se uopće odrediti vrijeme kad radiš?

I je i nije. S jedne strane mi se čini da radim sama sa sobom i da to ne ovisi sjedim li u Zagrebu, Berlinu, Beču ili već negdje. S druge strane me ponekad nova sredina navede da napravim nešto, što u drugom kontekstu jednostavno ne bi bilo moguće. Islandski dnevnik sam, očigledno, napisala na Islandu i to je dobar primjer nečega što je nastalo neplanirano upravo zato što sam bila u određenoj sredini.

Jako puno radova sam koncipirala za vrijeme putovanja. Vjerojatno zato što puno putujem ali je to i vrijeme u kojem stignem razmišljati, a da ne moram ništa konkretno obaviti. Ne mogu reći da radim u neko određeno vrijeme. U fazi završavanja je to nešto jednostavnije jer onda posao prelazi u nešto

vidljivo pa se da odrediti kad sam što napravila. Ali u fazi dok se još ideje pročišćavaju to nije nešto što radim u ateljeu ili za radnim stolom,

Kako biraš materijal u kojem ćeš raditi? Postoje li teme ili motivi koji traže određeni medij? Ili svaki problem nalazi svoju temu? Po čemu se, za tebe, razlikuje rad u različitim medijima?

Ja sam uvijek radila u vrlo različitim materijalima i medijima. Vjerojatno jedino što nikad nisam radila je da nisam slikala. Studirala sam kiparstvo, ali me sam tehnički dio posla nikad nije zanimalo dovoljno da bih se uhvatila nekog materijala i na njemu ostala. Uvijek me više zanimalo što zapravo hoću reći, pa sam lako mijenjala medij.

Nedavno sam čitala neku knjigu od Waltera Murcha o filmskoj montaži. Ja o montaži ne znam zapravo ništa, ali mi je bilo zanimljivo vidjeti da piše o stvarima koje su mi dobro poznate iz onoga što sama radim. Svi znamo, na primjer, situacije u kojima je teško odustati od nečega što je dobro uspjelo, ali se zapravo ne uklapa u cjelinu koju želimo postići. Ili, na primjer, onih pet posto dovršavanja rada koje zahtijeva još pedeset posto energije i vremena te kako je onda lako odustati. Mislim da je kreativni proces zapravo uvijek isti, bez obzira na to o kojoj konkretnoj vrsti posla se radi.

Umjetnost jest i nije jezik. Tebe izgleda zanima upravo taj problem.

Da. Izgleda da se već godinama samo bavim time kako se stalno razgovaramo, a baš ne razumijemo. Umjetnost je neki sistem znakova... a onda baš i nije uvijek. Zato je valjda zanimljiva. Zanimljivo je to kako čovjek pokušava definirati stvari i kako one izmiču. Iako su riječi nužne da bi se sporazumjeli, obično nam mijenjaju misli konkretizirajući ih u ono što možemo reći, a ne baš sasvim ono što mislimo. S umjetnošću s događa nešto slično. Umjetnost možda nije jezik ali sigurno je komunikacija.

Komunikacija je svakako nužna, ali je i neizvjesna, Luhmann čak kaže da je nemoguća. Može li se umjetnost opisati kao trajno osvještavanje tog stanja?

U mom slučaju, svakako. U filmu «Tulum» kojeg sam završila pred nekoliko dana, čak doslovno citiram Luhmanna.

Ne mislim da je komunikacija sasvim nemoguća, ali zapravo zato jer mislim da su i nesporazumi komunikacija. Ne možemo biti precizni i upravo zato moramo pokušavati biti što precizniji ne bi li nesporazumi ostali, barem koliko toliko, unutar istog područja razgovora. Unatoč stalnim neuspjesima u komuniciranju, očito nam komunikacija ipak treba. Dovoljno je pogledati koliko vremena trošimo na razgovore i vidjeti kako ljudi rado provode vrijeme u društvu drugih ljudi.

Može se dokazivati da razumijevanje nije moguće i da je komunikacija osuđena na neuspjeh, ali istovremeno znamo da nas povremeno nešto dirne i to, pa radilo se i o nesporazumu, vjerojatno je onaj trenutak zbog kojeg se hoćemo baviti umjetnošću bilo kao proizvođači, bilo kao recipijenti.

Da bismo recipirali, moramo znati; ali da bismo znali, uvijek već moramo prethodno recipirati. Koliko je suvremena umjetnost opterećena znanjem, naročito znanjem o povijesti umjetnosti? Koliko je, s druge strane, opterećena neznanjem, opet naročito o povijesti umjetnosti?

Ne znam da li je to nužno opterećenje, ali je svakako odrednica. Opet citat Luhmanna: *Značenje može postojati isključivo u kontekstu, a kontekst se za svakog pojedinca sastoji prvenstveno od onoga što mu njegovo vlastito pamćenje pruža.* Povijest umjetnosti sigurno sačinjava velik dio konteksta suvremene umjetnosti. Međutim se stvari počinju komplicirati kad se o istom radu razgovaraju ljudi s različitim znanjem, a to se nužno mora dogoditi. Ne vjerujem u neki općeniti fond znanja koji mogu imati svi koji se bave umjetnošću. To je slična situacija kao s komunikacijom i kontekstom u kojem se odvija bilo koji razgovor. Iako mislim da razumijevanje nije moguće, mislim da se vrijedi truditi i da treba pokušati biti jako precizan, makar smo unaprijed osuđeni na neuspjeh. Tako i sa znanjem mislim da ne možemo

nikad naučiti isto što znaju i drugi ljudi ali da je ipak bolje kad više znamo jer su šanse malo veće da ćemo se u nekom trenutku malo prepoznati... a ako i ne, barem je zabavnije.

Zabavlja li nas poznato ili pak nepoznato? Je li zabavno isto što i lako razumljivo?

Meni je sad zabavno to što ti niti na jedno pitanje ne mogu konkretno odgovoriti. Idem probati ovako: Zabavno nužno mora biti poznato, ali je dobro da se radi o nepoznatom ukoliko je lako razumljivo, a da pri tome ne bude svima odmah jasno. Ima neki program na internetu koji piše besmislene, ali gramatički točne rečenice – to mi je, na primjer, zabavno.

Vjerojatno zabavno ne uključuje veliki napor, ali meni obično nisu zabavne stvari koje se kolokvijalno smatraju zabavom. Ne volim, na primjer, gledati televiziju. Naravno da to ne uključuje sve, ali ne razumijem onaj, zapravo čest, običaj da se navečer sjedne pred televiziju i gleda već nešto što se pojavi. Meni to obično ubrzo dosadi. Pa mi je onda zabavnije raditi nešto drugo – čitati, razgovarati s ljudima koji su mi dragi, šetati...

Čini mi se da nije loše ako zabavno uključuje i smiješno.

Konceptualna umjetnost – nije li to oksimoron? Ne isključuje li pojam umjetnosti koncept? Jer ako ga ne isključuje, po čemu se onda razlikuje od drugih diskurzivnih praksi? Kako umjetnost može biti konceptualna?

Misliš na ono što smo se razgovarali o Kantu? Ti si, ako se ne varam, tvrdio da umjetnost zahtijeva refleksivni sud, koji je potpuno nov u svakom konkretnom slučaju, a da odredbeni sud koristi unaprijed određena pravila po kojima se onda postupa. Onda si tvrdio da konceptualna umjetnost unaprijed postavlja pravila i da je to neodrživo jer da se umjetnost ne može gledati po unaprijed zadanim pravilima. Ispravi me ako se krivo sjećam.

Otprilike...

Mislim da je naziv *konceptualna umjetnost*, kao i svi drugi takvi nazivi, samo pomoćno sredstvo da nekako strpamo na hrpu razne prakse koje su se odvijale u određenom trenutku. Određena pravila koja umjetnička djela postavljaju sama sebi su uvijek postojala i onda su se, u svakom konkretnom slučaju, mogla prepoznati. I to, dotjerano do krajnosti, ili ne funkcionira, ili je pak banalno i postoji oduvijek. Moramo se očito stalno snalaziti s paradoksima. Tvrditi da umjetnička djela nemaju nikakve veze jedno s drugim je besmislica. Ne možemo svako djelo gledati kao da je prvo i jedino na svijetu jer već činjenica da ga gledamo kao umjetničko djelo, znači da zadovoljava neke kriterije po kojima smo zaključili da se radi o umjetničkom djelu. Ako

pak s druge strane postavimo popis pravila koja određuju što je umjetnost, onda smo zapali u smiješnu birokraciju i završimo s onim zgodnim cirkularnim definicijama kao da je umjetnost ono što rade umjetnici, a umjetnici su oni što rade umjetnost.

Upravo to i jest ključan problem.

Teško mi je dati neki mudar konačan sud, ali me baš zato to i zabavlja.